

Om betydningen av begrepene frihet, skjebne og fantasi - for steinerskolepedagogikk

Sven-Inge Johansen 2004
bearbeidet november 2008

Forord

Kaj Skagens artikkel i Steinerskolens tidsskrift Nr. 1/2004 var mitt utgangspunkt. Uten hans meget utførlige beskrivelse av mangelen på frie handlinger innenfor steinerskolebevegelsen, ville disse tanker ikke ha blitt formulert. Viktig var det for meg å vise til noen vesentlige "veikryss", som det lønner seg å stoppe opp foran. Her kan man, etter min mening, finne inspirasjon til arbeidet i klasserommet og i kollegiet. Den som leter etter noe, ser med helt andre øyne. Derfor har jeg, parallellt med utviklingen av tankene i teksten, flettet inn sitat fra romanen "De Vises Sten" skrevet av den danske forfatter Johannes Anker Larsen (3). Han beskriver hvordan et arbeide med en tidløs esoterikk konkret kan se ut. Theodor Kittelsen har stått for idéen å bruke illustrasjoner. Hans evner til å se de esoteriske dyp i eventyrene er mesterlig.

En beveget skole

På tross av at Kaj Skagen i sin artikkel har spent buen så langt at den brast, har han formulert noe som vi bør gripe fatt i. For det er hindringer som er faretruende for skolens utvikling, han har beskrevet. Men det er ikke en hvilken som helst utfordring. En Steinerskole er sammensatt av så mange elementer at det ikke er enkelt å finne det som til syvende og sist er det bærende i den. Det er i de vesentlig bærende punkter man kan korrigere. Alt annet vil være kosmetiske inngrep, altså uten en særlig dypere og gripende virkning.

Kaj Skagen viser til en slags langsom oppløsning som kommer innenfra, fra selveste ryggmargen, peker i første omgang skolens åndelige sentrum, selvforvaltningen. Slik som steinerskolebevegelsen har kunnet utvikle seg de siste årtier, er de forskjellige påstandene fra Skagen etter min mening bare en begynnelse på en voksende problematikk. Men hvordan skal vi gå frem? Hvordan skal vi skape en orden, slik at vi lettere kan gjennomskue hva det er vi har med å gjøre?

Det første skritt kan være å stille problemene i sin rette sammenheng.

Alle hendelser i hele verden står på lik linje med enkeltmennesket og dets biografi, inne i en utvikling, og er en del av denne. Alle fenomener kan belyses sannferdig ved hjelp av sin sammenheng, der hvor de hører hjemme. I denne artikkelen har jeg forsøkt å vise hva slags motstand som kan tårne seg opp foran oss, hvilke problemer vi kan lande oppi når vi beskjeftiger oss med temaer som erkjennelse, bevissthet og frihet. For dette er, etter min mening, utgangspunktet for alle utfordringene innenfor Steinerskolen.

"Oppdragelse til frihet" er en overskrift, ofte formulert som et overordnet pedagogisk mål i Steinerskolen. Det høres flott ut! Men hva betyr det egentlig? Hva er egentlig frihet? Er det noe vi kan ta på, knyte en knute på eller legge på badevekta? Har frihet en form, et innhold med ramme rundt? Hvordan kan vi formulere frihetens virkelighet?

Vi kan få hjelp til å danne oss forestillinger om dette, ved å iakttå store personligheter som gjennom hele menneskehetens kulturhistorie har gått foran oss andre. Man hadde en fornemmelse av menneskelig storhet i møtet med dem, av en udefinierbar storhet som levde i dem og i deres nærhet. Det var noe kongelig man som gjest fikk innblikk i og som man for et kort øyeblikk fikk leve i nærheten av. Særlig kunstnere, men også prester, finansfolk og statsmenn har vært slike åndelige representanter. Det var mennesker som sto i spenningsfeltet imellom lidenskap, ideal og holdt begge i balanse med en merkbar moralsk kraft.

Unnfangelse, graviditet og fødsel er prosesser som hele samfunnet og vår historie uavbrutt beveger og tar oss med fremover. Da Leonardo Da Vinci malte sin Nattverd var det som en fødsel av

romopplevelsen, av den 3-dimensjon. Men samfunnsutviklingen går langsomt fremover. Mange opplever ennå månen som en skive på himmelen. Ikke desto mindre er det viktige prosesser i tidens løp. Så lå det mot det 19. århundredes slutt en stemning over Europa, noe merkbart, men ennå ikke formulerbart. Det var en slags forventning som levde og vevde rundt Rudolf Steiner, da han arbeidet med sin bok Frihetens Filosofi. Man ventet på at noen skulle sette et navn på denne stemningen og fornemmelsen. Så kom det også, slik det ofte skjer i vår kulturhistorie: Det vakte oppsikt; viktige personligheter snudde seg og ville studere dette nærmere...slik gikk det som ild gjennom tørt gress; plutselig snakket alle (i kulturskiktet) om dette, de følte at det angikk nettopp dem. Et kulturellt lysglimt var det, et tegn i tiden, ...på samme måte jazzens (bebopens) fødsel var det, som profeten Muhammeds aktualitet er blitt det, som internetts globaliseringsmuligheter er blitt det. Vår tid var moden for dette. Vår tid hadde fortjent det. En fødsel. Spørsmålet er her hva som ble født dengang gjennom R.S., hva det er som vil vokse opp midt iblant oss? Er det en egenskap? Er det en kunnskap? En vitenskap? Hvilken betydning kan dette få for oss mennesker?

Inntil det 20. århundre har vi vært bundet av ytre rammer. Vi hadde ikke evnen til å leve uten disse ytre betingelsene. Familien, yrket, religion og tradisjoner var bærebjelkene. I denne nødvendige bundethet ble vi ført gjennom livet, fra den ene begivenheten til den andre.

Jo sterkere de ytre faktorene var bærende, desto mer sementert og hindrende for en sann virkelighetsoppfattelse ble illusjonene. Derfor er det en logisk utvikling at i samme grad som de ytre bærende faktorer faller bort, kan vi iakttå åndelige kvaliteter som vi før ikke så. Ja, vi ble gjennom tapet av de ytre krykkene rett og slett begavet for å ta opp en intimere kontakt med åndelige krefter. Men - å ha mistet dem er bare en av forutsetningene. Den andre forutsetningen er friheten, en esoterisk realitet. J. Anker Larsen, skriver i kapitlet "Barnemordernes Helvede": "Det er fordi, du endnu ikke er fri", sa okkultisten, "enhver der ikke er fri, er hildet i Mayas slør, i illusjonen, som du selv sagde. Jeg er det ogsaa. Jeg er kun en søgende. Men alle arbeider vi med det maal af klarhed, vi ejer, hen mod endnu større klarhed. Vort livs, vort helvedes og vor himmels virkelighed afhænger af vors sjæls grad af frihed eller bundethed og den deraf følgende klarhed".

Jo mer vi kan erobre av frihet, desto klarere kommer vi inn til bilder av bevisstheten.

Selvironi kan være en innfallsvinkel til selviakttagelse. For gjennom å iakttå seg selv, kan man lære å iakttå bevissthet. Bevissthet er åndelig lys. Bare handlinger preget av frihet, er handlinger som skaper åndelig lys. Bare i lys kan man gjøre erkjennelser. Og de som vil se, ser lyset på lang avstand, som lys fra et fyrtårn i nattemørket. Samtidig fører lys alltid skygge med seg. I skyggen av de frie gjerningers lys lever de ufrie gjerninger. Skjebnens makt er de ufrie gjerningers næring. Skjebnens makt er sterk, så lenge jeg ikke har innsett nødvendigheten av å gå min skjebne i møte. Først da er skjebnens makt brutt.

Har dette en betydning for Steinerskolen? Ja, iakttagelse av bevissthet er et av de bærende fundament i pedagogikken. Gjennom å fordype seg i erkjennelsens betydning kan en lærer skolere seg i å kunne iakttå bevissthet, og se bevissthetsforandringene som et barn går igjennom. Derfor, og bare gjennom det kan læreren presentere for skolebarnet det aktuelle tema på det riktige tidspunkt og barnet kan fordype seg i sin egen bevissthetstilstand, ut fra en slags utenforstående objektivitet. Et barn som gjentatte ganger ble iakttatt under sin utvikling, vil som voksen ha lettere tilgang til selviakttagelse. Fordi vedkommende fikk anledning under sin barn- og ungdomstid å være et sant og helt menneske. En lærer som evner å gå sin skjebne i møte, er et forbilde - ikke bare for barn og ungdom - men for alle som har berøring med vedkommende.

Bevissthet

Hvorfor er det vesentlig å begripe bevissthet som sådan? Mennesker flest merker bevisstheten, aner bevissthet, men -uten å være våken for den, uten å se den. Th. Kittelsens berømte illustrasjon av eventyret Veslefrikk med Fela, hvor Veslefrikk møter den mektige fattigmannen, er et vakkert bilde av hvordan en bevissthetstilstand konkret kan se ut. I det øyeblikk vi lar oss føre av den (griper den), tar anelsen fatt i oss og fører oss frem til et sted vi langsomt må venne oss til, med stor indre ro, å se helt nye vesen vokse ut av en vestlig demokratisk verdensanskuelse og helt andre, i første omgang

fremmede, perspektiver tre frem. Men bare hvis vi orienterer oss etter bevissthet.

Colin Wilson skriver i sin bok "Rudolf Steiner, The Man and His Vision" (sitat): "Steiner følte instinktivt at bevisstheten er en aktiv kraft, som har til hensikt å fokusere på og konsentrere seg om problemene. Den er mer som en hånd som griper enn et lys. Og hånden som griper kan også bygge og skape" (norsk tekst Jan Ø. Nielsen, Kurér Forlag 1988). Den som med slike øyne skuer inn i det sosiale, inn i det pedagogiske, inn i det kollegiale, har her et mektig instrument for virksomme handlinger, men balanserer samtidig på en sylkvass moralsk knivsegg. Det er fordi både gode og dårlige impulser får et mulig nedslagsfelt.

Den som kjenner demokratibevissthetens blindgater, som vet hvor misunnelsen egentlig hører hjemme, hvor den sjelelige projeksjon tar sin begynnelse og hvorfor eventyret har slik makt over 7-åringen, må passe godt på seg selv, må å ha tunga ordentlig rett i munnen, hva selverkjennelse angår. Den som av en eller annen tilfeldig grunn kom inn som medarbeider i et steinerskolekollegium, har allerede i løpet av sine inkarnasjoner opparbeidet et forhold til sjelelig og åndelig skoling. Hadde det ikke vært slik, ville vedkommende holdt seg på sikker avstand fra alt som het Steinerskole. En del mennesker gjør da også det. Mange opplever seg tiltrukket av det som foregår der, og det har sine grunner. Det er i mangt et tilfelle som en stille, men ubønhørlig banking på en dør. Regelmessig gjentar temaet seg; som et slags tilbakevendende livsmotiv. Å føle seg tiltrukket av et tema som den indre frihet, er allerede å være underveis i et esoterisk livsfelt. For her spiller tiden som sådan ikke noen stor rolle. 50 år fra eller til er ikke noe særlig å snakke om. Hvis vi dveler litt ved dette faktum, kan vi bli klar over at 400 eller 800 år for den saks skyld heller ikke er lenge, sett i forhold til betydningen av temaet. Og det er klart at det som banker på døren i mange århundre, banker med en særegen rytme.

Som instrument har vi i den andre hånden det vi bokstavelig talt fikk i fødselsdagsgave, en kulturdrakt, preget av den nordiske (i nordeuropa) kulturhistoriens impulser fra lang tid tilbake. Som en mektig bølge ble vi badet i den rett etter fødselen, og for "nordafolket" i særdeleshet er det fra gammelt av en sterk frihetsimpuls som bare nordboerne kjenner den. Utgangspunktet er altså skjebne på den ene siden og arv på den andre. Med dette i bukselomma møter vi spennvidden mellom å ville tro på noe ferdigtygget og å utvikle styrke og frihet nok til å oppnå et selvstendig konkret esoterisk resultat.

J. Anker Larsens skriver i kapitlet "To Verdener", om Jens Dahls reise hjem etter nattens eskapader: "Han fik en gammelkendt dobbeltfølelse af, at han maatte skynde seg, da der var langt hjem, og af en rolig besindelse om, at det ikke hastede, eftersom hjemturen jo ingen eller nesten ingen tid vilde tage. Han rettede tanken mod sit værelse i København og bevægede seg - med en fart, der næppe gav tankens hast meget efter - gennem luften, over vand, over land til huset i Frederiksberg Allé. Han gik som sædvanlig gennem muren i første sals højde, kom inn i hjørnet af sit værelse. Henne i sengen laa hans legeme med lukkede øjne."

En side av virkeligheten

I eventyret om Askeladden og de gode hjelperne er askeladden, den selvstendig, vennlige og bestemte som hadde hjelpere som kjente de andre verdener og deres lovmessigheter. De reiste med skipet gjennom luften, over vann og over land. Brødrene hans gikk det ille med, fordi de ikke verken var bevisste eller selvbevisste.

Hva har du i sekken din? spurte mannen.

Møkk, sa han Per.

Møkk skal det bli, sa mannen.

Og i sekken til Per ligger noen av problemene våre gjemt.

Vet jeg egentlig hva jeg har i sekken min?

Har jeg formulert hva det egentlig er jeg søker?

Stiller jeg i det hele tatt spørsmål?

Tar jeg tingene for gitt?

Jeg ser ikke skogen for bare trær, men snubler til gjengjeld stadig i grenene og kvistene. Jeg bruker resultater fra Steiners esoteriske arbeide uten å fylle det tilstrekkelig med egen bevissthet. Fordi aldri spurte jeg etter det jeg ikke visste; ja, jeg gikk så lenge i blinde at jeg trodde jeg visste noe om veien.

Steiner så problemene som tårnet seg opp fordi de flestes perspektiv ikke rakk tilbake til tidligere liv og henviste derfor til konkrete personligheters gjøren og laden i sine karmaforedrag (1924). Dette gjorde han fordi vi skulle få inspirasjon til å ta skjeen i egne hender og se våre sosiale forhold under andre, dypere synsvinkler. Det var aldri meningen at vi skulle tro på reinkarnasjon. Han mente sågar vi ikke skulle være redde for å være konkrete. Hvis vi fordyper oss i Goethes mening om virkningen i hverdagen av å se (skikkelig langt) tilbake, vil vi - mildt sagt, bli overrasket over at han har brukt begrep som *Rechenschaft* og *unerfahren*: "*Wer nicht von 3000 Jahren sich weiß Rechenschaft zu geben, bleibt im Dunkeln unerfahren, mag von Tag zu Tage leben*". Fritt oversatt betyr det at den som ikke har minst 3000 år bevisst erfaring, lever som en halvtulling i halvmørket, fra hånd til munn, fra den ene dagen til den andre. Og det vil vi helt sikkert ikke. Vi ønsker nemlig å kunne gripe inn i våre sosiale problemer med innsikt. Vi liker - ingen av oss - å bli stående igjen med "tunga ut av vinduet"! Dette fordi vi - på bakgrunn av en slik innsikt - kan gripe helt annerledes inn i våre sosiale problemer enn stående på bar bakke. Dagens utfordringer stiger som sjøen går i flo og vi kunne godt ha bruk for den kraften som kan flytte fjell. F.eks. kan et ekteskapelig samliv være vanskelig å fylle med fornuftig substans, uten hjelp av begrep som livsmotiv og sjelelig nødvendighet på den ene siden. Og erkjennelsen av en åndelig virkelighet på den andre siden. For bare sett fra denne virkelighet kan man forstå hvorfor menneskeheten er oppdelt i temaet mann og kvinne. En situasjon på en arbeidsplass kan bli en ulykke uten begrep som skjebne, livsvei og hjertelig varm positivitet. Mennesker er nå en gang slik. Det tiskes og hviskes i kriker og kroker; hvis noen står lagelig til for hugg - så hugges det. En ensom intelligens henfaller altfor ofte til nådeløs kritikk som metode. Så blir vi mennesker dypt truffet hvis vi får iaktta det merkelige fenomen at hønseflokken plutselig kan finne på å angripe en enkelt høne, helt til den ligger der i kretsen, opphakkert, fjærløs og død. Det er ikke lang tid siden vi kvittet oss med uønskede (elementer) medmennesker ved å brenne dem med hud og hår, også i lille Norge. I dag brennmerker vi dem på annet vis. Dette er vanlig i alle samfunnslag, på alle arbeidsplasser hvor det er flere enn to. Naturligvis også i Steinerskolene. Men - det vi igjennom Antroposofien har tilgang til, er et skikkelig begrepsapparat om menneskets biografi og livsvei, sett i forhold til tidligere inkarnasjoner. Vel og merke, hvis vi interesserer oss for det! Oftest gjør vi ikke det i særlig grad og blir da lettere målskive for ulike projeksjoner, begjærskrefter, makt- og intrigebehov, likegyldig om vi selv er inkvisitor eller offer.

Skjebne

Norge har et meget stort antall Steinerskoler. Dette er en meget gledelig utvikling som kunne, hvis de får vokse seg sunne og sterke, bety mye for mange. Men hvorfor har en slik utvikling funnet sted i nettopp lille Norge? I våre dager har en rekke ruvende personligheter bidratt til dette, som f.eks. André Bjerke, Jens Bjerneboe, Dan Lindholm, Karls Brodersen og andre, men overraskende nok ligger utgangspunktet for denne utvikling - som de også bygget på - langt tilbake i tiden. En blomstring av en bestemt kultur ble synlig for ca 1500 år siden, hvor personligheter med mektige inspirasjoner trakk mennesker til seg og grunnla kongeriker. Selv om de i dag står i gråsonen av vår bevissthet, farget først og fremst av ensidige forestillinger som blodtørste og voldsomme, så toner gjennom Snorres Kongesagaer uttrykk som beskjedenhets og frihet som helt sentrale innhold. Da dette er begreper knyttet til en tidløs esoterikk, vet vi (gjennom R.Steiners antydninger om Traumkvædet) at en førende Olaf Åstesson måtte ha stått i dets sentrum. Altså sto en innvielseseskult i sentrum. Og den må ha vært fylt av kraft. For ennå lever sterke ettervirkninger av dette i den norske kulturarv.

Den gangen må det ha vært så mektig at det fylte stuer og saler, handelssteder og landsbyer, fjorder

og viker, men også åker og eng, skog og mark, fjell og vidde. Og det til tross for, at det heller ikke den gangen var for andre enn de som kunne tåle det. Dette skrev Snorre mellom linjene, fordi det ikke var hvermanns kost. Denne stemningen har vært bærende i de nordiske land gjennom århundre og var også avgjørende for de spanske katolske skibbrudne sjøfolk og offiserer, som etter en skikkelig storm i middelalderen strandet i Nord-Norge. De ble så begeistret at de like godt bosatte seg. Her møtte de noe som også min generasjon kjenner fra Nord-Norge, det "store, åpne åndelige rom", den rene hjertelighet, en fortettet stemning av frihet, et indre område hvor man kunne være mer menneske enn ellers. Den som ble oppdratt under en slik stor åndelig habitus, gjenkjente en formet, bundet spansk katolikk på lang avstand og hadde medlidenhet. Dette var den åndelige overleveringen i Norge fra de gamle tider!

Men det var mer enn bare overleveringer. Det var forberedelser. Uten det ville ikke Antroposofien kunnet bli tatt opp med så åpne armer og begeistrede hjerter. Mens Kong Artur førte sine riddere frem til det runde bord, talte allerede nordmennene til hverandre som likemenn.

Dette er et faktum som vi skal holde fatt i, fordi vi gjennom erkjennelsen av dette, kan få tilgang til en stor og mektig inspirasjonskraft. Og hvis det er den minste sjanse for at denne kraft kan komme til utfoldelse i Steinerskolene, har den minste lille flik av denne en virkning som vil strekke seg langt, langt utover de norske grenser. Og det er mulig. Denne dype stemningen lever nemlig allerede som et utgangspunkt for mange norske Steinerskoler, og er et vesentlig bakgrunnsmotiv. Men om begeistring har grokraftens stemning, så er bevisstheten svakt utviklet. Det vi bærer i ryggsekken, trekker nattsvermere til seg. For hvem vil ikke være i nærheten av lyset!? Og vi har fått dette som en slags fødsels gave, det betyr - vi har ikke gjort noe for det selv og lever ubevisst av det. Så reagerer vi også ofte som små barn som blir tatt på fersk gjerning. Når problemer opptrer, er det som om vi plutselig har mistet oversikten og i en slags forsinket panikk stikkes førti skistaver i det samme hull samtidig. Vi glemte at vi bar gull og diamanter i sekken og ble overrumplet over at trollene ville ha sin del av det. De frie handlinger, de frie følelser og en fri tenkning er den substans Steinerskolene lever av, men den er svak og bevrende fordi det for mange for lenge har betydd for lite. Så lenge denne stemningen er førende, er den årsaken til det kaos Skagen har beskrevet; og det vil den forbli helt til smertene blir uutholdelige og kan bli avløst av et våkent bevisst grep. Det kan begynne med lydhørhet for et barns inkarnasjonsmotiv, med en følelse for at ens egne livstema er vesentlig (akkurat nå!). Det kan begynne med å bearbeide og fordype kulturepokene i sin egen sjel for siden å dukke inn i egne tidligere inkarnasjoner. Det kan kan begynne med å utvikle egne frie handlinger som har til siktemål å kunne bidra til utviklingen av en fri vilje hos andre. Det spiller virkelig ingen rolle hvor langt vi har å gå, hvis vi bare kunne begynne. Det gjelder å finne den riktige nøkkel for å komme videre, nøkkelen som gir noe betydelig tilbake for innsatsen. Ingen ytre reglementering for å få grep om problemene, men de beste vekstvilkår for utvikling av en indre kraft og skaperevne. Min erfaring er at de vesentlig bærende elementer i alle Steinerskoler over hele verden, uavhengig av kultur, språk og land kan sammenfattes slik:

Forbindelse med frihetens vesen (Frihetens Filosofi),
Forståelse for skjebnens lovmessighet (Karmaforedragene fra 1924)
Innblikk i menneskehetens utvikling (Vitenskapen om det skjulte)
Selverkjennelse (Hvordan oppnår man kunnskaper om de høyere verdener)
Anerkjennelse av Antroposofien (Teosofi)

Men dette er ingen kunnskap man kan lære utenat som en jus- eller statistikk-student lærer sine fag. Det finnes ikke her et riktig svar, men en vei. Man kan ikke her ta en multiplechoise-eksamen og være i den tro at man kan noe. For veien er individuell og avhengig av skjebne. Dette er indre kunnskaper om kosmos, verden og mennesket, kunnskaper som for ikke mange årene siden ble holdt under lås og slå. Her fikk man ta del av dem i form av bilder, men bare etter lange og omfattende modningsprøver. Det er innsikter som er spesielle. Og enhver av oss har sitt forhold til dem. Når man griper dem med intellektet alene, kan man allerede ha mistet grepet, fordi man et

øyeblikk hadde glemt at også ens føleles- og viljesliv går gjennom forvandlinger. Nå er det ikke alltid enkelt å møte slike detaljerte og sammensatte tanker som hos en Rudolf Steiner og samtidig beholde sin integritet. Nordmennene har en sunn sans for det å være fri og selvstendige, men har også lange tradisjoner i fanatisme. Ikke bare Antroposofien kan bli et fengsel, alle religiøse retninger har dette i seg. J. Anker Larsen skriver følgende om ekspedisjonssekretær Skaarup: "Af madame Blavatskys og mrs Besants bøger havde han med en utrættet flid bygget opp en metafysisk kuppel over sig. Under den sat han vel beskyttet mod alle livets indtryk: han befandt sig i et lufttomt rum, hvor livets lyde døde."

En bevegelse inspirert av begrepene frihet, bevissthet og skjebne, grunnlagt i det 20. århundre, kan bare være i sin spede begynnelse. Men - forbausende nok - finnes allerede åndelige resultat, målt i en konkret substans. Denne substans har oppstått utifra et indre, individuelt og fritt arbeide hos enkeltmennesker og kan oppleves som toleranse. De som har stiftet bekjentskap med demokratiets tyranni, med fellesskapets trang til båndtvang, vet hva det er ikke å ha luft å puste i. I det store og mangfoldige europeiske samfunn med de aller største vanskeligheter og utfordringer, er denne begynnende stemning betydningsfull. I det åndelige fengsel som dagens markedsliberalistiske Europa har tatt inn til sitt bryst i, hvor makt, vold og løgn er virkemidlene, skjult under en kappe av humanitet og frihet, er sann toleranse som å komme opp på høyfjellet. Mange åndelige krefter har forent seg i kampen mot denne toleranse, for på denne kan man bygge respekt for menneskets frie beslutning.

Først må grunnmuren på plass, det kjenner enhver husbygger til, og så kan veggene settes opp. Idealet er et fritt åndelig rom, hvor det egne vesen i møtet med andre likeverdige individualiteter, kan være skapende. Realiteten ser slik ut (1): "En underverden av krenkelser og ambisjoner; medlidenhet og sjalusi, tiltrekning og avsky, halvt eller helt skjult for både en selv og andre, stiger opp fra det bunnløse og blir avgjørende fremfor alt i personalsaker, samtidig som det verbalt og på utsiden imiteres en absolutt korrekthet", og er som en ren stemningsbeskrivelse fra et maktsenter i middelalderen. Men den kunne også vært hentet direkte ut fra et slottskjøkken, fra soveromstrakten til slottsjomfruene, slottets tjenestepiker, men også i enkelte store kloster og særlig i pavekirken i Rom. Så er det ikke noe nytt; det gjentar seg bare beklageligvis for ofte.

Ensomhet og Samtale

Det er bare i sjeldne tilfeller at ulike barn leker best. Det er bare i sjeldne tilfeller at blod virkelig ikke er tykkere enn vann. En virkelig samtale er også sjelden kost. For hva er en samtale? En riktig samtale kan begynne når man har vært ute i "åpen båt på de syv hav" i syv lange og syv brede, og møter et menneske som seilte forbi på ei trefjøl. De sjøvante vet det, ishavsjegere som overvintret i jakthytte på en av øyene nord for Svalbard vet det. De ensomme "storbyvandrerere" og "ørkenrever" vet det. Så tror jeg nok at byer som New York, London og Tokyo nettopp er blitt til ut fra behovet for å skape en omgivelse for den størst mulige ensomhet. For ensomhet er nødvendig. Og den fortjener vår takknemlighet. Først denne gjør det mulig å få oppleve at en ekte samtale ikke er hverdagskost.

"Was ist herrlicher als Gold"? fragte der König.

"Das Licht", antwortete die Schlange.

"Was ist erquicklicher als Licht"? fragte jener.

"Das Gespräch", antwortete diese (Sitat 4).

Samtalen har kraften i seg å kunne oppløse det kalde ensomhets fengsel. Dens velsignende virkning stammer fra det å bli gjenkjent og anerkjent som bærer av bevissthet. Siden alle mennesker snakker sammen, skulle man tro at gode samtaler ikke er uvanlige. Men slik er det ikke. Ekte samtaler er sjelden kost. Og derfor setter ekte samtaler dype spor. Ennå lever etterdønningene (!) fra samtaler som fant sted for over 2400 år siden. Så sterkt lysende er de den dag i dag, at de har blitt forbilder for oss. Disse samtalene førte Sokrates, og vi har lært dem å

kjenne gjennom hans elev, Platon. Sokrates traff bevisstheten til sine medborgere som hodet på en spiker. Han hjalp sine medborgere inn i samtalen - som lærer gav han oss forbilder. Altså ville det være klokt å sette samtalen som et første motiv i en Steinerskole. Det betyr å bygge inn samtalen metodisk i hovedfagsundervisningen. Den bevisste samtale. Eventyrene, norrøn mytologi, egyptiske og romerske livsbilder, alt henvender seg til forskjellige bevisstheter og det beveger seg gjennom tale, gjennom bevissthet som berører bevissthet. Mennesket selv står i sentrum i en Steinerskole. Når selvforvaltningen skal være skolens hjerte, betyr det at menneskene ikke har behov for et ansvarshierarki for å kunne arbeide, og er altså frie, skapende mennesker som tar ansvaret selv, tar utviklingen av skolen i sine egne hender. Inspirasjonene fra det å forvalte sin oppgave selv - for frie ånder oppnår som regel høyere grad av inspirasjon enn andre - strømmer som blod ut i de fineste hårrørsårer av skolen og er de krefter som begeistrer de deltagende til å ville bli mer menneske! Bevissthet ved siden av bevissthet. Også i selvforvaltningen står samtalen i sentrum. I en Steinerskole må samtalekunsten utvikles så langt at forskjellige "folkeferd" med ulike bevissthetsspråk kan kommunisere. Hvis man tar hensyn til at virkeligheten er slik, at ulike bevissthet krever broer, lander vi ikke i den fatale illusjon å tro at vi mennesker er like. I bevissthetens ur-forskjeller ligger opprinnelsen til de forskjellige yrker, for de ulike institusjoner og alle samarbeidsproblemer.

I det følgende beskrives to typer bevissthet. Det skal tjene til å inspirere til en fordypning av typeforståelsen. Det er et meget interessant faktum at i det samme øyeblikk vi i vårt indre, i all sakelighet, begynner å uttaler en bevissthetsbeskrivelse, har vi allerede begynt å bygge broen til den.

Det flammende følelseskaos blottet for høyere tankegods levde alltid i nærheten av makt som var konsentrert på få hender. Dette var et hovedtema i middelalderen. Hvis vi holder fast i det faktum at verden virkelig var flat den gangen og at man var engstelig, for å ikke å si livredd, for å komme til å seile utfor kanten. Der gikk grensen for tenkningen, for følelsen og handlingene. Vi kjenner alle denne angsten! Den dukker opp i hverdagen under diverse forkledning. Den dype avgrunn er ennå ikke kommet til syne i sjelen. Derfor forblir vi med båten vår seilende innenfor kjente og kjære farvann. Vi er sjeler hvis bærende rammer ennå er den frie nasjonen, den kjære familien og de stolte tradisjonene. Dette gir oss intakthet og sikkerheten. Vesentlige livsholdninger er det å være snill og harmonisk, vi står nærmere familiemedlemmer enn naboer og en klar rollefordeling er vår orientering. Vi ser oss som en samfunnets støttespiller når vi kan være med i et lag. Altså et ytre hierarki. Jens Bjerneboe karakteriserte de flittige og ærekjære mennesker, som "små bjørner". Han klarte da heller ikke å få et fruktbart forhold til dem. Kanskje visste han ikke at han ikke kunne leve uten dem.

For de er uunnværlige. For eksempel deres forhold til en samfunnsoppgave og til oppfyllelsen av plikt. De utfører et stort arbeide i hverdagen og sørger for at hjulene i samfunnsmaskineriet går rundt. Ikke bare innenfor statsapparatet, men også i bankvesenet, industri og i politiske partier er det disse mennesker som sørger for at regninga går opp. De er flittige, samvittighetsfulle og har også en noe omstridt evne til å passe på at de andre har tunga rett i munnen. Problemene begynner i det øyeblikk de skal samarbeide med mennesker med en helt annen bakgrunn og natur. De kan ikke umiddelbart begripe hva slags mennesker de har foran seg når de står ovenfor en som har sett rett ned i avgrunnens dyp. For det er et helt annet slag mennesker. Hudfargen er den samme, familien og dialekten kan til og med være kjent, men det som er bakenfor øynene er som om det kommer fra en annen planet, for å si det med Antoine St Exupéry. Egentlig er det en demokratisk umulighet. Like fullt er det et faktum.

Her er det mennesker som har måttet se ned i og leve med synet av avgrunnen i sin egen sjel. Det er som om de henger langt over det sugende dypet, uten å ha helt klart for seg hvorfor de ikke faller ned. Eget hus og bil, familie, utdannelse og fast ansettelse - samfunnets bærende søyler som normalt holder gulvet oppe, gir disse mennesker ingen sikkerhet. Det svarte

hullet forblir svart og suger mektig, slik alle store dyp gjør. Men det som holder dem oppe over avgrunnen, er deres genuine evne å kunne interessere seg for verden. De bærer lengselen etter erkjennelse av hvordan tingene egentlig henger sammen, dypt i seg. Denne er drivkraft og livsmotiv, og er sterkere enn plikt. De har ingen utpreget sans for orden og system, og det er blant dem åndshøvdingene henter sine arvinger. Noen få kom så langt at når de talte eller satte en handling ut i livet, kom det straks en hel flokk tuslende etter. Skagen valgte, formidlet bittert og beskt, å beskrive dem fra utsiden (5): " ..halvstuderte røvere med vag yrkesidentitet og lunken motivasjon, folk som aldri ville fått en tå innenfor offentlig skole; på Steinerskolen får de fast ansettelse og lederverv. Før i tiden dro slike rotløse sjeler til sjøs, meldte seg inn i Fremmedlegionen eller slo seg på lyssky foretninger; nå havner de på Steinerskolen, den sosiale normalitetens ytterste, nøgne ø".

Utover døden

En drøfting, en samtale, en rådslagning kan være så mangt. Mange mener at en samtale har med utveksling av informasjon å gjøre, ordne praktiske gjøremål eller måle seg i ordenes makt eller intelligens. Men - man kan heve det adskillig høyere opp. Straks en samtale oppstår mellom likemenn og -kvinner kommer det noe vesentligere inn i den, noe som gir samtalen sin sannelige oppfyllelse. Hos det hemmelighetsfulle folk, vikingene, levde en stemning man kanskje kan fange noe opp av med ordene høflig og høybåren. Når de tok ord i sin munn var det fylt med en meditativ kortfattet eksakthet. Det var rent som kildevann. De talte kun når noe beveget deres hjerte. De ble dypt berørt av samtalen, av det vakre og av det modige. De ble beveget av et vesen og fylt av dets mektige kraft. Dette vesen sto bak deres tale. De så mektige livsbilder, panoramaer hvis rekkevidde gikk langt utover kampen og lenger enn døden - og det bar dem med seg. Så følte de at de i sin frende, frille, jarl eller konge møtte det samme lys. Dette kommer til uttrykk hos Snorre som nivå i måten de tiltalte hverandre på.

Livet etter døden har alltid vært et viktig tema for oss og beskrivelsen av det preges også av forskjellige bevissthet. Hos J. Anker Larsen hørte Kandidaten nøye etter, mens Holger Enke fortalte:

"Det er ikke nemt at forklare," sagde han."Jeg saa meget, som jeg ikke ved, hvordan jeg kan sige til en anden. Men det, de spørger om, er riktigt. Jeg saa dem komme op fra det, vi kalder døden, og jeg saa dem stige gennem himlene, til de stansede, fordi de ikke kunde stige højere. Det skete af sig selv. Det lod til, at det skete efter en - naturlov, aller hvad jeg skal kalde det."

En helt annen holdning, helt andre øyne skuer det samme fenomen i sitatet fra Olav Trygvesson saga (2) : "Da var det en som sa: - Jeg har en nål her i hånden, den vil jeg stikke i jorden om jeg skjønner noe når hodet er av meg -. De hogg hodet av ham og nåla falt ut av hendene på ham. Så satt det en mann som var vakker og hadde stort hår; han sveipte håret frem over hodet, rakte frem halsen og sa: - Ikke søl blod i håret - . En mann tok håret i hånden og holdt det fast. Torkjel løftet øksa og hogg; vikingen nappet til seg hodet så hardt at den som holdt håret, gav etter, og øksa falt ned på begge hendene hans og tok dem av, øksa gikk rett i bakken".

Den som evner å hente substans i fordypningen av Antroposofien , har helt andre nøkler til disposisjon når det gjelder veier ut gjennom sosiale forviklinger.

For har vi glemt at det engang var en stor sak å reise til tinget på vollen! Tingets avgjørelser sto over den enkeltes. Hellig ble slike avgjørelser holdt. Den enkelte individualitet trakk sine egne ønsker tilbake til beste for fellesskapet. Beskjedenhet. Tingmannen selv var en utsending med et eget oppdrag. Dette hadde for ham stor makt og fylte ham med stor ære. På tinget traff utsendingen sine likemenn. Så ble det rådslått og drøftet. Hver manns anliggende ble tatt på alvor.

Til og med et kremt, en tørr hoste og krimfull hals (2): "Da kongen var ferdig med å tale, sto den bonden opp som var mest veltalende, og som de hadde valgt til å svare kong Olav først. Men da han skulle til å tale, fikk han slik hoste og åndenød at han ikke kunne få fram et ord, og måtte sette seg

ned igjen. Så sto den andre bonden opp, han ville ikke la det skorte på svar for det om den første ikke hadde vært så heldig med det. Men da han skulle til å tale, var han blitt så stum at han ikke fikk sagt et ord; alle som hørte på, slo opp en latter, og bonden måtte sette seg igjen. Nå sto den tredje opp og ville tale mot kong Olav, men da han tok til ordet, var han så hes og krimfull at ingen kunne høre hva han sa, og så satte han seg ned igjen".

Som menn og kvinner med en naturlig følelse for frihet talte de til hverandre. Det var som om de hadde funnet sin plass og sin sammenheng i et eget kosmos og fra dette åndelige sted talte de om det som beveget dem. Ingenting kunne rokke ved det som ble sagt. Intet kunne forandre deres mening. Det var slik. Det ble også værende slik. De var oppfylt av det. Og i dette ventet man på det frie initiativ fra den ovenforstående. Man ventet på det individuelle utspill og hadde all tid i verden til disposisjon.

Nordmennene lever ennå med Edda og Snorres Kongesagaer sterkt i sjelen. Så da begrepet frihet i Rudolf Steiners forståelse for første gang ble presentert for den norske folkesjel, svingte disse fordums tider fylt av farverike tråder sterkt pulserende med og ga frihetsimpulsen i Norge en helt annen karakter enn det den fikk i Mellom-Europa.

Ola og Kari kjente seg igjen, kjente sine ideer og idealer fra gammelt av og grep fatt i dem. Men tidene forandret seg. I mellomtiden fant man olje i Nordsjøen og ble hærtatt av grådighet, ble tynget ned av sjelelig velstandsfett. Norge står med tunge gummistøvler på føttene og puster heseblesende. Det skal en god rygg til å bære gode tider, sies det, og det er for tiden meget vanskelige tider i det åndelige Norge. Så har enhver handling sin åndelige konsekvens, men ofte glemmer vi at også en unnlatt handling kan føre til en katastrofe. Alle søker frihetens ånd, men de er få som tåler den. Kroppens tyngde gjør at vi rutsjer nedover på sklia, mens det bare er ånden som kan holde oss oppe. Materien og angsten vil ha oss nedover; har vi ingen motvekt målt i individuell erobret åndelig substans, har vi ikke det grann å sette imot, ikke engang til å henge etter fingertuppene i.

Artikkelens forfatter har vært lærer ved forskjellige Steinerskoler i 16 år. Han har arbeidet for det tyske næringsliv i 10 år. En god håndfull venner har i 2004 bidratt til at denne artikkel ble klarere og tydeligere i form og innhold.

(1) fra Kaj Skagens artikkel i tidsskriftet Steinerskolen 1/2004 side 44

(2) fra Olav Trygvessons saga

(3) Johannes Anker Larsen, født i 1874, død i 1957, fikk utgitt "De Visers Sten" i 1923, får Gyldendals v Litteraturpris for den beste roman samme år, blir allerede det første år trykt i 4 opplag på dansk, utgitt på svensk og finsk, i 1924 på engelsk og tysk, 1936 estnisk, 1946 fransk, senere polsk, tsjekkisk, bulgarsk og nederlandsk.

(4) fra Das Märchen av J.W.Goethe

(5) fra Kaj Skagens artikkel i tidsskriftet Steinerskolen 1/2004 side 45